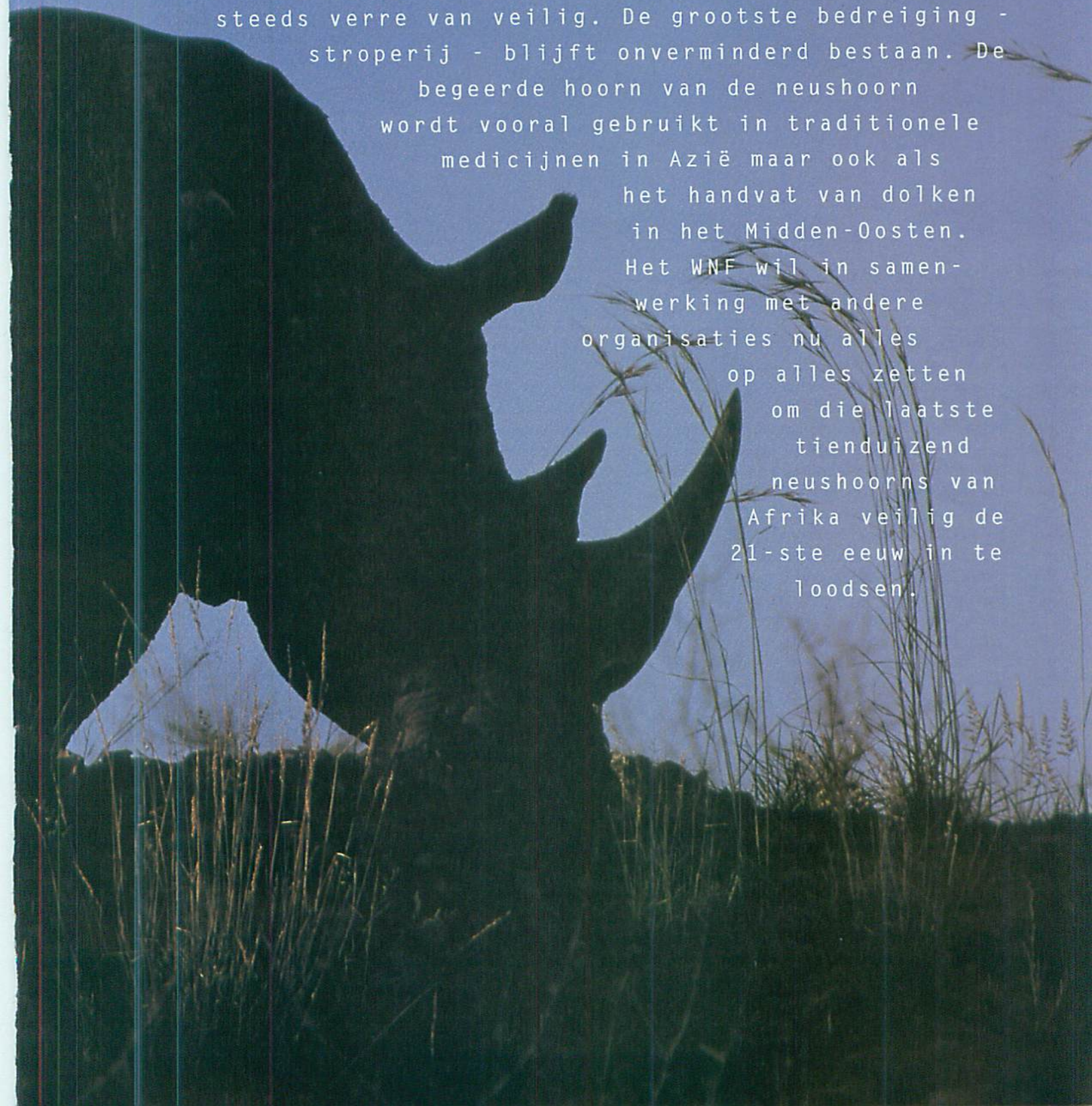

Een wankelende
Zwaargewic

ht

Het Wereld Natuur Fonds luidde in 1992 de alarmklok voor de zwarte neushoorn in Afrika. Dankzij het geld dat de donateurs van het WNF bijeenbrachten is de dramatische achteruitgang van dit imposante dier gestopt. Momenteel zijn er in totaal circa tienduizend neushoorns in Afrika. Maar die zijn nog steeds verre van veilig. De grootste bedreiging - stroperij - blijft onverminderd bestaan. De begeerde hoorn van de neushoorn wordt vooral gebruikt in traditionele medicijnen in Azië maar ook als het handvat van dolken in het Midden-Oosten. Het WNF wil in samenwerking met andere organisaties nu alles op alles zetten om die laatste tienduizend neushoorns van Afrika veilig de 21-ste eeuw in te loodsen.

De Afrikaanse neushoorn

Een kalme grazer op de rand van de afgrond

Uiterlijk ziet de bijziende neushoorn er groot en agressief uit. Maar daarachter gaat een vreedzame planteneter schuil.

In veel mensenhoofden zit een rare erfenis uit de jaren '50 en '60. In gymzalen, patronaatsgebouwen en bioscoopjes werden vóór de cowboyavonturen van Roy Rogers voorfilms vertoond over de wilde dieren van Afrika. Stoere reizigers naar 'Donker Afrika' hanteerden met evenveel gemak de filmcamera als het jachtgeweer. Blijkens de schokkerige opnamen waren de grootste loeders van alle Afrikaanse wilde beesten de neushoorns. Ze werden afgeschilderd als vleesgeworden tanks, van puntje staart tot topje neus geladen met nietsontziende agressie. Ze ramden bomen, andere dieren en vooral de vrachtwagens van de koene reizigers. Gelukkig waren die heldhaftig genoeg om de monsters van de savanne met een welgemikt schot, maar met gevaar voor eigen leven, neer te leggen. Zo werd de Afrikaanse wildernis ontdaan van een 'ware plaag'. Een grootwildjager verzuchtte: "Uit elk struikgewas steekt de lelijke kop van zo'n schepsel." Intussen is er veel veranderd. De Afrikaanse neushoorns zijn zeker niet in getal, maar wel in ere hersteld. Iedereen weet nu dat het geen monsters zijn, maar juist heel bijzondere dieren, die na een evolutie van zestig miljoen jaar nog steeds de geur van een verre oertijd met zich meedragen. Maar het grootste kwaad is al geschied. Meedogenloze, zogenaamde heldenjacht heeft de dieren naar de rand de afgrond gesleept. Stroperij zou het laatste zetje naar het definitieve einde kunnen geven. Er is niets heldhaftigs aan om een neushoorn met een geweer te doden. Het dier beschikt over een uitstekend gehoor en een neus die minstens zo goed is als die van een hond, maar het is behoorlijk bijziend. Pas op vijftig meter afstand begint hij het verschil te vermoeden tussen een boomstronk en een

Hij ziet het
verschil
niet tussen een
boomstronk
en een jager

jager. Die handicap maakt hem achterdochtig en soms agressief. Er zijn neushoorns gezien die termietenheuvels ramden in de waan dat het een olifant was, één van de mededieren

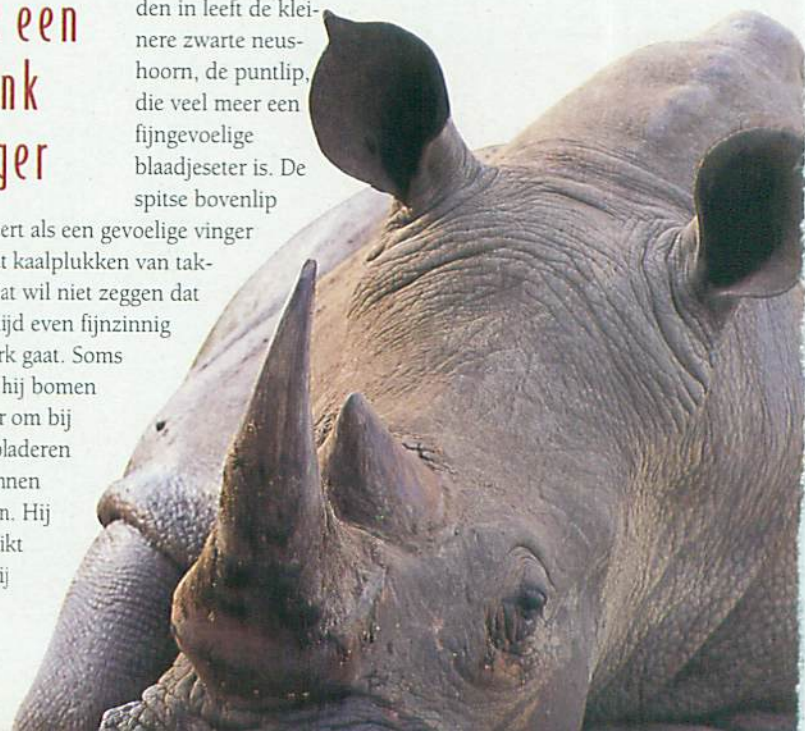
waarmee hij het niet altijd even goed kan vinden. Olifanten, de enige landdieren die groter zijn, kunnen heel vervelend tegen neushoorns doen en doden ze soms met hun slagantanden. Maar over het algemeen zijn de hoorndragers goedmoedige reuzen. De grootste soort, de witte, kan tot 3000 kilo zwaar worden. Hij is een graseter en

wordt ook wel breedlipneushoorn genoemd.

Er zijn twee ondersoorten die of de savannen van zuidelijk Afrika of die van noordelijk Afrika begrazen. Tussen deze gebieden in leeft de kleinere zwarte neushoorn, de puntlip, die veel meer een

fijngevoelige blaadjeseter is. De spitse bovenlip

opereert als een gevoelige vinger bij het kaalplukken van takjes. Dat wil niet zeggen dat hij altijd even fijnzinnig te werk gaat. Soms duwt hij bomen omver om bij hun bladeren te kunnen komen. Hij gebruikt daarbij

Illegale handel kent geen grenzen

de twee hoorns op zijn neus. Bij sommige exemplaren zijn dat er zelfs drie. Ook komt het voor dat ze nog een extra hoornje op de schouders hebben. Meestal wordt de voorste grote hoorn niet langer dan een halve meter. Maar van Gertie, een dier dat vroeger in Amboseli leefde, is bekend dat ze een hoorn van 1.38 meter had. Nog geen record want de langste ooit gemeten zat op de neus van een witte en die mat 1.58 meter. De witte gebruikt zijn hoorn bij het grazen. Als een scheepsboeg duwt hij er struikgewas mee opzij om bij het gras te kunnen. Voor de neushoornheren zijn ze ook nog een statussymbool, dat meteen duidelijk maakt wie het meest recht op een dame heeft. Komt het toch tot een gevecht dan gebeurt het maar zelden dat ze elkaar ermee toetakelen. De winnaar wordt de minnaar, die eerst nog de gunst van de koe moet zien te winnen. Zij geeft zich niet meteen gewonnen als hij zijn smachtend hoofd op haar achtereind legt. Eerst wil ze nog een spelletje. Of is het een test? Ze beukt met haar hoorn tegen de bepantserde flank van haar vrijer, maar die maalt daar niet om. Als hij tenslotte maar zijn zin krijgt. Terwijl zij rustig voortgraast, bestijgt hij haar en begint aan een wat klunzige paring. Lopend op zijn achterpoten moet hij haar maar bij zien te benen en een paar keer per minuut komt hij aan een paar heupbewegingen toe. Zo voortsukkelend kan zo iets makkelijk een uur duren. Dat heeft de neushoorn de faam bezorgd van een superpotente baas. En daarom worden niet alleen aan zijn hoorn, maar ook aan zijn huid en spaarzame haren allerlei magische krachten toegeschreven.

Na een draagtijd van vijftien tot zestien maanden brengt de koe haar jong ter wereld, dat al gauw zo'n vijftientig kilo weegt en al een uur na de geboorte op eigen poten kan staan. Twee jaar lang

wordt het gevoed met melk. Na zeven jaar pas is het geslachtsrijp. De voortplanting bij de zwaar vervolgte neushoorn schiet dus niet op. Als alles meezit, en hij in zijn kalme grazersleven met rust gelaten wordt, kan hij vijftig jaar oud worden.

Frans Buissink

Op deze pagina's ziet u zwarte en witte neushoorns. Ze hebben hun naam te danken aan een misverstand. De grootste neushoorn, de witte (rechts-midden en onder), heeft om goed te grazen een brede bek.

De Zuid-Afrikanen noemden hem daarom de 'wijd' neushoorn. De Engelsen verstonden 'white', ofwel 'wit'.

De neushoorn met de puntige lippen (boven en links-midden) noemden ze daarom voor het gemak maar 'zwart'. Beide zijn uiteraard grijs.

WWF-TRAFFIC, 'detectiebureau' van het Wereld Natuur Fonds, voert een verbeterde strijd tegen de handel in neushoornhoorn. Daar komt nogal wat bij kijken.

Er ligt een karkas van een neushoorn in het gras. Stropers hebben hun slag geslagen, want de hoorn is aan de basis afgezaagd. Voor een paar tientjes zal deze verkocht worden aan een tussenhandelaar. Zijn directe baas heeft internationale contacten en kent de minst gevaarlijke smokkelroutes. Uiteindelijk zijn er grofweg twee bestemmingen: het Midden-Oosten en Oost-Azië. De hoorn is daar vele duizenden dollars waard. Ondanks die prijs is er een grote vraag naar neushoornproducten. In Jemen, Oman en de Verenigde Arabische Emiraten is een traditionele dolk met een heft van neushoornhoorn een statussymbool, terwijl men in China en omliggende landen het gebruik van hoornpoeder in traditionele medicijnen als heilzaam beschouwt. Dat de neushoorn door deze praktijken op het randje van uitsterven staat, lijkt stropers, handelaars, verwerkers en gebruikers niet te storen. Het Wereld Natuur Fonds legt zich niet neer bij deze 'onverschilligheid'. Haar 'detectiebureau' TRAFFIC spoort handelslijnen op en informeert de autoriteiten. Maar belangrijker nog is de cultuuromslag die TRAFFIC bij gebruikers van neushoornproducten wil bereiken. Erg gemakkelijk is dit niet, want de tradities zijn diepgeworteld.

Hoorn als statussymbool

De handelsroutes van hoornen van neushoorns naar Jemen zijn al duizenden jaren oud. Even oud is het gebruik van hoorn als heft van jambiya's, traditionele dolken met een gekromd lemme. Vroeger was het recht een jambiya te dragen voorbehouden aan mannen met hoge status, maar tegenwoordig mag iedereen zo'n

dolk dragen. Geld is er nu ook meer dan vroeger. Door de olieprijsstijgingen in de jaren '70 en de groeiende werkgelegenheid was de aanschaf van een jambiya voor vele mannen mogelijk geworden. Gelukkig worden lang niet alle heften van jambiya's van hoorn van de neushoorn gemaakt. Ongeveer tachtig procent van alle in de Jemenitische hoofdstad Sanaa gemaakte heften (jaarlijks ruim 100.000 stuks) wordt gemaakt van de hoorn van de Indische waterbuffel, een algemeen in India gehouden rund. Sinds het in Jemen afgekondigde verbod op import van neushoornhoorn in 1982 is het moeilijk na te gaan hoeveel kilo hoorn er jaarlijks het land in komt. TRAFFIC neemt aan dat het in ieder geval veel minder is dan de 1.600 kilo uit 1982. Dat er nog steeds jambiya's van neushoornhoorn gemaakt worden, werd eind 1996 nog door TRAFFIC-medewerkers aangehouden. Diverse ambachtslieden in Sanaa bleken tijdens het speurwerk dit hoorn te verwerken. Een nieuw vervaardigde neushoornjambiya kost ongeveer zeshonderd gulden. Oude jambiya's die door het gebruik een glimmend heft hebben gekregen, kosten al snel het vijfvoudige. TRAFFIC verwacht niet dat de vraag

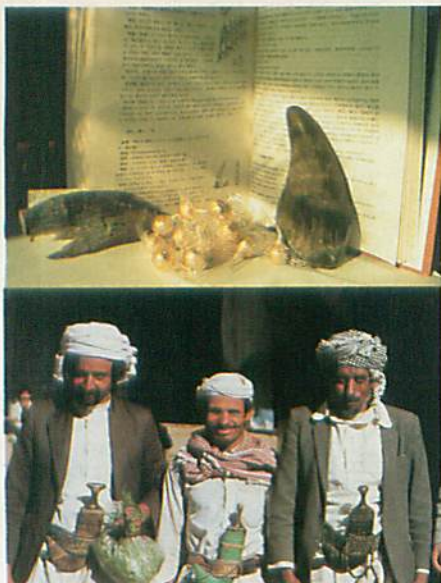
▷

Te koop: geschaafde hoorn van een neushoorn in een traditionele apotheek in Azië. Onder: een tafel vol in beslag genomen hoorns in een pakhuis in Kenia.

▷ naar nieuwe jambiya's van neushoornhoorn de komende jaren zal stijgen want Jemen maakt nu een economische crisis door. De bevolkingsdichtheid behoort tot de snelst stijgende in de wereld en er is een tekort aan water en elektriciteit. Alleen mensen die niet getroffen zijn door de crisis kunnen een dure jambiya kopen. Zij prefereren echter oude jambiya's. Sommige mannen kopen uit natuurbeschermingsoverwegingen geen neushoorn-jambiya meer. De documentaires die het WWF voor de Jemenitische televisie heeft gemaakt, hebben zeker tot dit besef bijgedragen. Dit neemt niet weg dat er volgens Jemenitische handelaren een afzetmarkt is voor honderden kilo's hoorn (de vraag is momenteel groter dan het aanbod). Iedere Jemeniet die nu nog betrokken is bij de smokkel,

handel of het verwerken van dure jambiya's kan dus mede schuldig bevonden worden aan de dood van gestroopte neushoorns, de dood van stropers en de dood van leden van anti-stroperij-brigades en WNF-veldwerkers. Zolang de neushoorns nog niet veilig zijn, gaat WWF/TRAFFIC door met het bestrijden van de internationale handel in neushoornproducten. Lichtpuntje in die strijd is de toetreding van Jemen tot CITES in juni 1997. De inmiddels 142 landen die het CITES-verdrag hebben ondertekend, verplichten zich tot het naleven van internationale regels op het gebied van handel in bedreigde planten- en diersoorten. Deze papieren verklaring moet in Jemen in daden worden omge-

zet. Ook hierbij kan TRAFFIC een belangrijke rol spelen. Door middel van seminars en cursussen leren ambtenaren van landen waar controle op illegale handel in bedreigde planten- en diersoorten moeizaam verloopt, hoe aan de CITES-verplichting vorm kan worden gegeven.

Onderhandelingen en undercover-acties

Ook in China, Korea en Taiwan moeten TRAFFIC-medewerkers afrekenen met een eeuwenoude traditie. Poeder van de hoorn wordt in deze landen van oudsher verwerkt tot medicijnen die zouden helpen tegen hoofdpijn, koorts, te hoge bloeddruk en duizeligheid. Door de groei van de bevolking is de vraag naar neushoornproducten echter aan het stijgen, terwijl er wel een wettelijk verbod op gebruik van neushoornproducten van kracht is. TRAFFIC-medewerkers voeren nu overleg met producenten van traditionele medicijnen. Er zijn namelijk prima alternatieven beschikbaar. Een gewoon aspirientje heeft bijvoorbeeld dezelfde werkingen. Maar dat is een medicijn uit het Westen en daar voelen de dokters en apothekers die gewend zijn traditionele medicijnen voor te schrijven weinig voor. Naast het aspirientje kan ook de hoorn van de Indische waterbuffel een goed alternatief zijn. In Jemen heeft dit al bijgedragen tot een behoorlijke afname van het gebruik van neushoornhoorn. Uit het recent verschenen 'WWF-Actieplan voor de Bescherming en het Beheer van de Zwarte en Witte Neushoorns in Afrika' blijkt dat het werk van WWF/TRAFFIC onmisbaar is voor de bescherming van de neushoorns in Afrika. Als de vraag naar neushoornproducten wereldwijd daalt, zal ook het aantal gestroopte neushoorns afnemen. TRAFFIC praat met regeringen en handelaren, de medewerkers 'opereren' vaak als 'undercover-agenten' in duistere steegjes en met louche dealers. Hun werk zal omwille van de veiligheid van de medewerkers altijd onbelicht blijven, maar het resultaat van de inspanningen van deze bijzondere 'natuuragenten' loopt vrij rond in de Afrikaanse wildernis.

Idde Lammers

WNF-actieplan voor de Afrikaanse neushoorns

Het Internationale Wereld Natuur Fonds heeft, in navolging van de plannen voor de panda en de tijger, een totaalplan voor de redding van de witte en zwarte neushoorns in Afrika opgezet. In het 'WWF-Actionplan for the Conservation and Management of Africa's Black and White Rhinoceroses' staat beschreven waar op korte, middellange en lange termijn de prioriteiten liggen.

Dit actieplan is allesomvattend en besteedt zowel aandacht aan de problemen in de landen waar de neushoorns voorkomen als aan de landen waar de neushoornproducten worden verwerkt en gebruikt. Het plan gaat in op vijf cruciale punten:

1 Bescherming huidige leefgebieden

Van alle neushoorns in Afrika komt 95 procent voor in Zuid-Afrika, Zimbabwe, Namibië, Kenia en de Democratische Republiek Congo. Het beschermen en uitbreiden van deze populaties is van het grootste belang voor de toekomst van de soort. In het plan staat welke beschermingsmethoden het beste in een bepaald land toegepast kunnen worden.

2 Bestrijden handel in neushoornproducten

TRAFFIC, het 'detectivebureau' van het WWF en de IUCN, brengt de (illegale) handel in bedreigde planten en diersoorten in kaart. In het actieplan onderzoekt TRAFFIC de handelslijnen en afzetmarkten van neushoornhoorn en voert in Azië een dialoog met de producenten van traditionele geneesmiddelen om alternatieven voor neushoornproducten te vinden. Daarnaast speelt TRAFFIC een belangrijke rol bij de voorlichting over wetshandhaving in landen die zijn aangesloten bij CITES (Convention on International Trade in Endangered Species of wild flora and fauna).

3 Specialisten bundelen hun krachten

Actuele informatie over de neushoorns in de verschillende landen is essentieel voor de bescherming. De IUCN/SSC African Rhino Specialist Group (AfRSG) levert de informatie over beheer en bescherming aan regeringen, grootgrondbezitters en natuurbeheerders en helpen ze bij het opstellen van beleidsmaatregelen.

4 Direct ingrijpen dankzij een Nood Fonds

Als een project met problemen te kampen kreeg, dan was er soms geen financiële reserve om daar iets aan te doen. In 1992 kwam daar verandering in. Toen stichtte het internationale Wereld Natuur Fonds het 'Neushoorn Nood Fonds'. Als er nu binnen een neushoornproject ineens behoefte is aan extra geld dan is dat direct beschikbaar. Vaak gaat het om relatief kleine bedragen die voor het project van grote waarde zijn. Bijvoorbeeld voor een kostbare autoreparatie, voor het opbouwen van een afgebrande veldpost, of voor extra bewaking als een gebied plotseling geteisterd wordt door stropers.

5 Effectieve communicatie

Het WWF heeft een aantal mensen in dienst die een onschatbare hoeveelheid kennis hebben op het gebied van neushoornbescherming en -beheer. Deze kennis moet op de juiste momenten voor de juiste mensen beschikbaar zijn. De toekomst van de neushoorn hangt zo ten dele af van snelle elektronische communicatie. Er is nu een speciale Rhino Programme Officer aangesteld die dit coördineert.

Toen en nu

Van de honderden neushoornsoorten die er ooit op aarde leefden, zijn er tegenwoordig nog maar vijf over. De Indische neushoorn, de Javaanse neushoorn en de Sumatraanse neushoorn leven in Azië, de witte en zwarte neushoorn komen voor in Afrika. De historische en huidige verspreiding van de

witte en zwarte neushoorn is op de onderstaande kaart weergegeven. In het jaar 1900 waren er naar schatting 400.000 Afrikaanse neushoorns, nu zijn dat er ongeveer 10.000. De neushoornaantallen onder de landennamen zijn gerichte schattingen. Van sommige soorten is het niet bekend of ze nog in een bepaald land voorkomen (inventarisatie 1996). Hier staat bij de soortnaam onder de landennaam een vraagteken. Als er naar verwachting minder dan tien exemplaren van een soort in een bepaald land voorkomen, dan is dit als volgt aangeduid: <10.

